

zálogosítva: C.8,16,4; C.4,39,7; Abban az eseten, amikor egy követelést ruháztak át *datio in solutum*, és egy perlési megbízást is adtak, de a megbízás a megbízó halála miatt megszűnt: C.4,10,1; C.4,15,5; Abban az esetben, amikor valaki *negotiorum gestor alieno nomine* pénzt adott kölcsön, és az ügy ura a kölcsönt nem hagyta jóvá: C.4,2,4,1; A férjnek a hozományhoz tartozó követelések vonatkozásában: C.4,10,2; Egy követelés hagyományosa számára: C.6,37,18; Egy követelés ajándékozása esetén: C.8,53,33; Egy *in rem actio* vevőjének: C.4,39,9. (Seiler 1968, 203. p.; Harke 2016, 273–280. p.)

⁸⁵ Seiler 1968, 202–203. p.

⁸⁶ Harke 2016, 280. p. Az esetek között egyrészt voltak olyanok, amelyek esetében egy követelés hagyományos megvételéről volt szó, amikor egy perlési megbízás hallgatólagos megadását feltételezni lehetett. Másrészt voltak olyanok is, amelyek esetében nem lehet egy hagyományos követeléstől kiindulni, mert például a többség gyámság esetén a gyámúakkal szembeni keresetek megvételét csak fikcionálták, vagy például egy örökség megvétele esetén egy egész vagyont megvételéről volt szó, és nem egyetlen követeléséről. Harmadrészt voltak olyan esetek is, amikor egyáltalán nem volt szó egy követelés megvételéről, mint például azon tényállás esetében, amikor egy gyámolt a számára gyámot rendelő *magistratusok* kezeseivel szemben indíthatott keresetet (C.5,58pr-2), vagy abban az esetben, amikor valaki *negotiorum gestor*ként egy kölcsön visszafizetését perlési megbízás hiányában egy *utilis actio* segítségével kényszeríthette ki (C. 5,75,1,2). (Harke 2016, 272–280. p.)

⁸⁷ Schol. 2 ad Bas.38,19,2 (C.5,58,2) In Heimb. 3,785.

⁸⁸ Seiler 1968, 201. p.

⁸⁹ Schmid 1866, 364. p.

⁹⁰ Wesener 1969, 271. p.; Savigny 1851, 255–256. p. Aki ezt az álláspontot a korábban idézett *Modestinus fragmentum* révén próbálja meg alátámasztani, de figyelmen kívül hagyja azt a ténytet, hogy Modestinus ebben a szöveghelyben a tényleges engedményezés lehetőségéről beszél, és csak a tényleges engedményezést zárja ki a teljesítést követően, ha a fizetést megelőzően még egy előzetes megállapodásra sem került sor a későbbi engedményezésről. Az *utilis actio* megadásának lehetőségét ebben a szöveghelyben egyáltalán nem vizsgálják, így azt nem is tagadják. (Savigny 1851, 255–256. p.)

⁹¹ Lindelof 1824, 117–119. p.

⁹² Seiler 1968, 205–206. p. Wesener azonban a nemteljesítés fikcionálását túlságosan konstruáltak és a római jogi gondolkodástól távol állónak tartja („*allzu konstruiert und dem römischen Rechtsdenken nicht gemäß*”). (Wesener 1969, 272. p.)

⁹³ Meier 2010, 563. p.; Seiler 1968, 192–198. p., 201–206. p.

⁹⁴ Hasonlóan Schmid 1866, 363–366. p.

⁹⁵ Savigny 1851, 254–255. p.

⁹⁶ „*nec ei mandatae sunt actiones, (...) utilem actionem tutori adversus contutorem dandam*” – D.27,3,1,13

⁹⁷ Schmieder 2007, 258. p.; Kaser 1971, 659, Knütel 1983, 434. p.

⁹⁸ „*actionem adversus contutores tuos mandari tibi a pupilla desiderabis vel utili actione uteris*” – C.5,58,2.

⁹⁹ Wesener 1965, 352. p.; Schmieder 2007, 285. p.; Meier 2010, 562. p.

¹⁰⁰ Meier 2010, 562. p.

MŰHELY

Pál Előd

Vezetői felelősség a XIX. század végi, XX. század eleji magyar és román társasági jogban¹

I. Áttekintés

A gazdasági társaságok jelenünk és múltunk rendkívül fontos társadalmi, gazdasági és jogi intézményei. Az elmúlt néhány évszázadban a gazdasági viszonyok számos változáson mentek át, amelyek új igényeket, szükségleteket és elérendő célokat generáltak a társadalom szinte minden szintjén. Ezek elérése számos esetben több ember összehangolt együttműködését és erőforrások magas szervezeti szintűen történő kiaknázását tette szükségessé. A társaság, amely egyszerre szerződés és szervezet, az emberek közös céljait való kooperációjának egyik legfontosabb „katalizátorává” vált.

A társaságok a gazdaság hajtómotorjai, amelyek sajátos kapcsolatban állnak egymással. Ha egyik „meghibásodik”, a meghibásodás dominóeffektust előidézve más társaságokra, vagy legrosszabb esetben társadalmi szinten is hatást gyakorol. A „meghibásodások” okai jobbra emberi mulasztásra, szakszerűtlenségre vagy felelőtlenségre vezethetők vissza. Ezeket elkerülendő a jog kilátásba helyezett szankciók segítségével próbálja elejét venni az emberi mulasztásból, gondatlanságból vagy akár rosszhiszeműségből származó károknak. A polgári jogi felelősség egyike azon kilátásba helyezett szankcióknak, amely képes preventív jellege mellett a jogtól és társadalmi normáktól eltérő magatartást tanúsító személyek által okozott károk korrekciójára, és így a társadalmi egyensúlyállapot helyreállítására.

A polgári jogi felelősségnek a társasági jogba való behajlása nem meglepő. A kereskedelmi társaságok vezetőinek megfelelő (jogszerű és/vagy szerződéses) magatartása kiváltképpen fontos tényező az üzleti, gazdasági életben, s így a társadalmi egyensúlyállapot fenntartásában. A kérdésnek fontos történelmi és jogtörténelmi távlati vannak, és jelenleg is vitákat kiváltó jogterület. E vitákban a történelmi érvek ismerete és alkalmazása szükséges. Ezért e tanulmányban a XIX. század végén, XX. század első felében hatályban lévő társasági jogi szabályozás alapján kívánok betekintést nyújtani a társaság vezetőinek polgári jogi felelősségébe. E tanulmány célja elsősorban a fontosabb felelősségi alakzatok vizsgálata. A tanulmány legfontosabb célkitűzései: 1. azonosítani a korabeli szabályozás alapján a vezető tisztségviselő

fogalma alá tartozó alanyi/személyi kört, mint a polgári jogi felelősség címzettjét; 2. meghatározni a vezető tisztségviselők és társaságok között fennálló jogviszony természetét; 3. áttekinteni a vezető tisztségviselők felelősségének legfontosabb jogalapjait, és meghatározni e felelősség jogi természetét.

II. A magyar és román kereskedelmi törvények (törvénykönyvek)

Magyarországon az első átfogó jellegű kereskedelmi törvény az 1875. évi XXXVII. törvénycikk (Kt.), amely 1876. január 1-jén lépett hatályba, és hatályon kívül helyezett minden, a tárgykörhöz tartozó korábbi törvényt és rendeletet. Mintájául a német államok közös kereskedelmi törvénykönyve szolgált.² A Kt. ötvenedik évfordulóján Kuncz Ödön a következőképpen vélekedett:

„A Kt. nem volt eredeti, magyar alkotás, mert javarészeiben nem más, mint az 1861. évi *Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch* áttünetése, [amely] a hatályba lépése óta eltelt 50 esztendő folyamán azonban szerves részévé vált nemzeti jogunknak.”³

Az 1887. évi román Kereskedelmi törvénykönyv (Rktk.) elsősorban az 1882. évi olasz Codice di Commercio mintájára született, annak ellenére, hogy a román jogrendszer alapvetően francia típusú, és az 1864. évi Polgári törvénykönyv is a francia Code Civil (Code Napoléon) adaptációja volt. Sipos István e tekintetben a következőképpen fogalmazott: „Bár első látásra furcsa helyzetről van szó, lényegében jól meggondolt és – amint az többször is bebizonyosodott – szerencsés választás történt egyfelől a hagyományos, de már túlhaladott, másfelől a korszak legmodernebb kereskedelmi törvénykönyve között, ez utóbbi javára.”⁴ Noha a román Kereskedelmi törvénykönyv főként az olasz Codice di Commercio mintájára született, nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az olasz törvényen kívül olyan más inspirációs források is hatottak rá, mint az 1861-ben hatályba lépett *Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch*, a 1848. évi német váltójogi törvény, vagy az 1872. évi kereskedelmi kézizalógról és bizományi szerződésről szóló belga törvény.⁵

III. A két kereskedelmi törvény(könyv) által szabályozott társasági formák

A Kt. 61. §-a a kereskedelmi társaságok taxatív felsorolását tartalmazta. Eszerint kereskedelmi társaság a közkereseti társaság, a betéti társaság, a részvénytársaság és a szövetkezet.⁶ A korlátolt felelősségű társaság a magyar jogban csak jóval később, a XX. század első felében lett szabályozva a korlátolt felelősségű társaságról és a csendes társaságról szóló 1930. évi V. törvénycikk (Kftc.) révén, azonban kereskedelmi társasági minőséggel csak a

korlátolt felelősségű társaság rendelkezett, a csendes társaság nem.

A XIX. század második felében életbe lépő Kt.-tól eltérően az Rktk. 77. cikke a következő társasági formákat szabályozta: a közkereseti társaságot (*societate în nume colectiv*), a betéti társaságot (*societate în comandită*) és a részvénytársaságot (*societate anonimă* – tükörfordításban „névtelen” társaság). Megjegyzendő, hogy az Rktk. a betéti társaság mindkét formáját – az egyszerű betéti társaságot (*societate în comandită simplă*), illetve a betéti részvénytársaságot (*societate în comandită pe acțiuni*) – is szabályozta, így lényegében öt társasági típust vont szabályozás alá. A korlátolt felelősségű társaság (*societate cu răspundere limitată*) a XIX. század végén és a XX. század elején – az osztrák jog alapján ugyan, de – Bukovinában már létezett.⁷ Tényleges törvényi szentesítésére Romániában csak a kereskedelmi társaságokról (az új Rptk. 2011. október 1-i hatályba lépése óta csak társaságokról) szóló 1990. évi 31. törvény által került sor.⁸

Az Rktk. valamennyi társasági formát jogi személyiséggel ruházott fel (7. és 78. cikk). A Kt. esetében azonban a 63. § rendelkezései – amelyek az összes társasági formára érvényesek – csak annyit írnak elő, hogy „a kereskedelmi társaságok cégük alatt jogokat szerezhhetnek, kötelezettségeket vállalhatnak, ingatlan javakra tulajdont és egyéb jogokat szerezhhetnek, felperesi és alperesi minőségben perben állhatnak”⁹. E tekintetben Neumann Ármin arra a következtetésre jutott, hogy a magyar szabályozás nem ad megfelelő útbaigazítást arra nézvést, hogy a kereskedelmi társaságok valamelyike is jogi személy lenne.⁹ Nagy Ferencz azonban ellentétes álláspontra helyezkedett, szerinte a társaságok jogképessége a jogi személyek jogképességével azonos.¹⁰ A közkereseti és betéti társaságok jogi személyiségének hiányával összefüggésben Kuncz Ödön arra a fontos következményre hívta fel a figyelmet, hogy bár főszabály szerint a (tulajdonképpen) kereskedelmi társaság minősült kereskedőnek, ez a tétel a közkereseti és betéti társaságok tagjaira és beltagjaira nem volt érvényes, ezek is a Kt. szerinti kereskedő fogalma alá tartoztak.¹¹

Minthogy a két kódex által szabályozott társasági formák között különbség mutatkozik, a jelen tanulmány csak a közkereseti társaság, a betéti társaság és a részvénytársaság vezető tisztségviselőinek jogállását és felelősségét elemzi.

IV. A vezető tisztségviselő fogalma

A mai értelemben vett vezető tisztségviselő absztrakt fogalmát a Kt. nem ismerte, ehelyett több, különféle, olykor egymásnak ellentmondani látszó megnevezést használt. Ilyen megnevezés volt a képviseleti joggal rendelkező tag, az üzletvezető, az igazgatótanács, a cégvezető és a kereskedelmi meghatalmazott.

A korabeli magyar jogalkotó a Kt. V. címében külön fejezetet szentelt a cégvezető, illetve a kereskedelmi meghatalmazott intézményének. E körülményből következően, illetve a cégvezetőkre és kereskedelmi meghatalmazottak-

ra vonatkozó szabályok rendszertani elhelyezkedéséből könnyedén arra a – szinte – téves következtetésre juthatunk, hogy ezek a ma ismert vezető tisztségviselő fogalmával voltak azonosak. A fogalmi zavar háttérében az áll, hogy a Kt. külön társasági formánként (is) meghatározta, hogy kit minősít vezető tisztségviselőnek.

Közkereseti társaság esetében a Kt. minden tagot vezető tisztségviselőnek tekintett, amennyiben a társasági szerződés hallgatott afelől, hogy mely tagok vagy tag rendelkezik képviseleti joggal. A Kt. a képviseleti joggal rendelkező tagra nem használt külön kifejezést, azonban az e joggal nem rendelkező tagot (vagy tagokat) az üzletvezető megnevezéssel illette.¹² Míg az üzletvezetési jogosultság tartalmát kizárólag a társaság belső ügyeinek intézése képezte, a képviseleti jog révén vált lehetségessé a társaság polgári forgalomban való részvétele.

Betéti társaság esetében az üzletvezetési és képviseleti jogkör kizárólag a beltagekat illette. Ha azonban egy kültag a társaság képviseletében harmadik személyekkel szemben anélkül járt el, hogy kijelentette volna, hogy eljárása cégvezetőként vagy meghatalmazotti minőségben történik, beltageként volt felelős. A betéti társaság bíróság előtti képviseletének tekintetében a Kt. utaló norma révén a közkereseti társaság vonatkozó szabályához irányított. Eszerint a társaság bíróság előtti képviseletére minden tag jogosult volt, így – kivételt képezve a főszabály alól – a betéti társaság kültagja is.¹³

A korabeli magyar szabályozásban a részvénytársaság igazgatósága e társasági forma egyik törvényben meghatározott és kötelező jellegű szervezeti egységét képezte. Következésképpen a részvénytársaság igazgatóságát, mint társasági szervet, testületet szét kell választani annak tagjaitól, az igazgatóktól.¹⁴ A részvénytársaság igazgatósága tulajdonképpen a Kt. szerinti főnöknek minősült, amely ilyenképpen több volt, mint a cégvezető; lényegét tekintve a közkereseti társaság képviseleti joggal rendelkező tagjára/tagjaira hasonlított.¹⁵ A Kt. szerinti igazgatóság megnevezés mellett számos más kifejezés is használatos volt, mint például az igazgatótanács, választmány, bizottság stb.¹⁶ Az igazgatóság a részvénytársaság „szükségképpen meghatalmazottja volt”,¹⁷ amely egy vagy több természetes személyből állhatott, akik egyaránt lehettek részvényesek és a társaságtól idegen személyek.

Az előzőekkel ellentétben – amint már említettem – a kereskedelmi meghatalmazottak tág kategóriája külön szabályozás alá esett. A Kt. kereskedelmi meghatalmazottakra vonatkozó szabályai csak a kereskedelmi meghatalmazottak azon alcsoportjára vonatkoztak, amelyek valamely kereskedő (társaság) szolgálatában álltak, üzleti személyzetének részét képezték.¹⁸ E tekintetben Kuncz Ódön úgy fogalmazott, hogy mivel a kereskedelmi társaságoknál a „főnök” (maga a társaság) mozdulatlan,

„a képviselet, az ügyintézés és üzletvezetés szintén külön képviselő szervek (képviseelő tagok, ügyvezetők, igazgatóság) létesítését követelik meg. A főnökön kívül tehát szerepelhet a vállalatot álló »vállalatvezető« is, akit a meghatalmazottakkal szemben egészen különös helyzetbe juttat az a körülmény, hogy olyan

törvényes képviselője a főnöknek, aki a főnök jogait kizárólagosan gyakorolja és nem áll szolgálati szerződéses, alárendeltségi viszonyban a főnökkel. A »vállalatvezető« tehát épp úgy nem tartozik a »kereskedelmi meghatalmazottak« vagy a »segédszemélyzet« körébe, mint maga a főnök, ami azonban nem zárja ki, hogy a vállalatvezető szerv (pl. a rt. igazgatóságának) egyes tagjai szolgálati szerződéses viszonyban álljanak a főnökkel.»¹⁹

A Kt. alapján a kereskedelmi meghatalmazott fogalmának három, egymás alá tagozódó kategóriája különböztethető meg. Tág értelemben (első kategória) magában foglal minden olyan meghatalmazottat (megbízottat/képviselőt), aki a kereskedelmi jog szabályainak hatálya alá esik. A második kategóriába a szűkebb értelemben vett, vagyis a tulajdonképpeni kereskedelmi meghatalmazottak tartoznak (mint például a cégvezető és kereskedelmi meghatalmazottak). A harmadik kategóriát a legszűkebb értelemben (műértelemben) vett kereskedelmi meghatalmazottak kategóriája alkotja, amelyben a cégvezető már nincs benne.²⁰

A vonatkozó rendelkezések az V. címbe (37–54. §) foglaltak helyet, amelyek közül elsősorban a cégvezetőre, valamint a legszűkebb értelemben vett kereskedelmi meghatalmazottakra vonatkozó rendelkezéseket kell kiemelni, ugyanis a korabeli társasági jog vezető tisztségviselőkre vonatkozó szabályainak szempontjából csak ezek bírtak relevanciával.

A cégvezető a kereskedelmi társaság meghatalmazottjai közül a „legelőkelőbb” helyett foglalta el, amit az a tény is alátámaszt, hogy a Kt. külön rendelkezésekben határozta meg hatáskörét és kinevezésének módját. A szóban forgó rendelkezésektől eltérni nem lehetett.

A XX. század eleji jogirodalomban úgy tartották, hogy a cégvezető a főnök alteregója.²¹ Cégvezető az volt, akit a kereskedelmi üzlet tulajdonosa (főnöke)²² cégvezetőnek nyilvánított, vagy arra hatalmazott fel, hogy a főnök cégét *per procura* jegyezhesse. Közkereseti és betéti társaságok esetében a cégvezető kinevezésére jogosultak körét a Kt. bármely üzletvezetési és/vagy képviseleti joggal rendelkező tag, vagy ezek hiányában minden tag és beltage személyében állapította meg. Részvénytársaságban cégvezetőt csak az igazgatóság nevezhetett ki.²³ A Kt. csak a megbízás tartalmával kapcsolatban tartalmazott szabályokat, a cégvezetői minőség alanyi körét nem határozta meg; cégvezető így bárki lehetett.

A cégvezetéssel több személy akár külön-külön, akár együttesen is felruházható volt. Az utóbbi esetben együttes cégvezetés (*collectiv-procura*) keletkezett (Kt. 37. §). A cégvezetői minőséggel felruházott személy hatásköre minden, a kereskedelmi üzlet folytatásával járó, bíróság előtti és bíróságon kívüli jogügyletre és jogcselekményre kiterjedt. A cégvezetői minőség minden, a köztörvény szerint szükséges különös meghatalmazást pótolta, valamint jogot adott kereskedősegédek és meghatalmazottak felvételére és elbocsátására. Ingatlan javak elidegenítésére és terhelésére azonban külön, erre vonatkozó felhatalmazás birtokában volt jogosult (Kt. 38. §).

A cégvezetőhöz képest tulajdonképpeni kereskedelmi meghatalmazottnak az minősült, akit a főnök cégvezetési jogosultság nélkül, akár egész üzlete vezetésére, akár üzlete körében bizonyos nemű vagy egyes ügyletekre felhatalmazott. A kereskedelmi meghatalmazott jogköre kiterjedt mindazon ügyletekre, amelyek a kereskedelmi üzlet folytatásával rendszerint együtt jártak, és mindazon jogcselekményekre, amelyeket a kereskedelmi üzlet folytatásához kapcsolódó ügyletek szükségessé tettek. A kereskedelmi meghatalmazott váltóból eredő kötelezettségvállalásra, kölcsönfelvételre és perek folytatására csak akkor volt jogosult, ha erre külön felhatalmazást kapott.²⁴

A hivatkozott rendelkezésekből kitűnik, hogy a cégvezetői, illetve kereskedelmi meghatalmazotti minőség között tartalmi, hatáskörbeli különbség van, ellenben mindkettő a tágabb értelmű kereskedelmi meghatalmazott kategóriába esik.

Látható tehát, hogy a legtágabb értelemben vett kereskedelmi meghatalmazottak kategóriájába tartozó személyek különböző megnevezések alatt fordultak elő, amelyek főként a betöltött feladatkör terjedelmével voltak szoros összefüggésben.²⁵ Következésképpen – habár az idézett rendelkezések tételesen ez irányba nem rendelkeznek – az általuk meghatározott fogalmak részleteit képezték a kereskedelmi társaságok képviseleti joggal rendelkező tagjai, az igazgatóság, a cégvezető, a legszűkebb értelemben vett kereskedelmi meghatalmazott, de még a felszámoló is.²⁶

Az Rktk. ügyvezetőkre vonatkozó rendelkezései véleményem szerint letisztultabbak voltak, a fogalomhasználat következetesebb volt. Minthogy az Rktk. alapján minden társasági forma írásba foglalt társasági szerződés alapján jött létre, az Rktk. 88–90. cikkei meghatározták a társasági szerződés / alapító okirat tartalmi elemeit. A 89. cikk a közkereseti és egyszerű betéti társaság alapító okiratának tartalmi elemeit írja le. E rendelkezés (3) bekezdése szerint az alapító okiratba bele kellett foglalni a cégjegyzés jogával rendelkező tagot vagy tagokat. A 90. cikk a részvénytársaság és a betéti részvénytársaság alapító okiratának tartalmáról rendelkezett. A (8) bekezdés szerint az alapító okiratban ki kellett térni az ügyvezetők (*administrator*) számára, ezek jogaira és kötelezettségeire, illetve arra, hogy mely ügyvezető vagy ügyvezetők rendelkeznek a cégjegyzés jogosultságával. E szabályból kitűnik, hogy a tőkeegyesítő társaságok esetében a jogalkotó az ügyvezetők két csoportját különítette el: az egyik kategória csak a társaság belső viszonyaiban fejthetett ki tevékenységet, míg a másik kategóriába azok tartoztak, akik rendelkeztek a cégjegyzés jogával, s így a társaság nevében harmadik személyekkel szemben is eljárhattak.

Az Rktk. vezető tisztségviselőire vonatkozó szabályokkal kapcsolatban még azt fontos kiemelni, hogy ezek lehettek tagi (részvényesi) minőséggel nem rendelkező személyek is.²⁷ Pontosítani kell azonban egyrészt azt, hogy a betéti részvénytársaság ügyvezetői kizárólag beltágok lehettek,²⁸ másrészt pedig, hogy egyszerű betéti társaságban ügyvezető kizárólag akkor lehetett tagsági minőséggel nem rendelkező személy, ha erről a tagok az alapító okiratban vagy társasági szerződésben kifejezetten megál-

lapodtak. Ellenben, ha tagok erre vonatkozólag hallgattak, úgy kellett tekinteni, mintha hallgatólagosan kölcsönös ügyvezetési megbízást adtak volna egymásnak. Betéti társaság esetében csak a beltágok adhatnak hallgatólagosan kölcsönös ügyvezetői megbízást egymásnak.²⁹

V. A társaság és a vezető tisztségviselő között fennálló jogviszony jellege

Mindkét vizsgált jogrendszerben a vezető tisztségviselő és a társaság közötti jogviszony lényegében képviseleti jogot is magában foglaló megbízáson alapult,³⁰ azonban a képviseleti jog nem volt szükségszerű velejárója a vezető tisztségviselői minőségnek. A képviseletet meghatalmazásnak is nevezték, a kettő között nem volt éles határvonal, ellenben a megbízás és a meghatalmazás között igen. A megbízás a meghatalmazás alapját képezte, vagy másként kifejezve a meghatalmazás a megbízás célja (*causa*) volt. Ebből következően minden képviselet megbízást feltételezett, viszont nem minden megbízás foglalt magában meghatalmazást is.³¹ A meghatalmazás nem mindig megbízásból származott, sok esetben magából a törvényből következett.³² Kiváltképpen igaz volt ez a kereskedelmi társaságok vonatkozásában.

Amint már utaltam rá korábban, a Kt. a közkereseti társaság üzletvezetését szétválasztotta a társaság képviseletétől azzal, hogy külön alfejezetbe foglalva rendezte a tagok egymás közti, társaságon belüli viszonyait, illetve a társaság harmadik személyek irányába fennálló viszonyait. Habár a társaság üzletvezetését és képviseletét rendszerint a tagok együttesen látták el, a tagok társaságon belüli viszonyrendszere és a társaság harmadik személyekkel szemben fennálló viszonyrendszere közti éles különbségtétel azt is lehetővé tette, hogy az üzletvezetési jogkörrel rendelkező tagok, valamint a képviseleti joggal rendelkező tagok két külön „csoportot” képezzenek.³³ A Kt. 80. § és 90. § rendelkezéseinek megfelelően azonban olyan helyzet nem állhatott elő, hogy egyik tag se rendelkezzen az üzletvezetés vagy képviselet jogával. Megjegyzendő azonban, hogy ez a felfogás nem volt kivételektől mentes. Bizonyos esetekben ugyanis megtörténhetett, hogy valamilyen okból egyik tag sem volt alkalmas az üzletvezetésre és képviseletre, de mégis rendelkeztek a társaság alapítás jogával. Így, ha a társaság érvényes megalapítására sor kerülhetett, módot kellett biztosítani annak működésére, működtetésére is. Következésképpen – szélsőséges esetben ugyan, de – megtörténhetett, hogy az üzletvezetés és képviselet jogával a tagok egy, a társaságtól idegen személyt (például cégvezetőt) bíztak meg. Az ez irányú akaratnyilvánításnak kifejezettnak kellett lennie.³⁴

Az üzletvezetés egyszerre volt a tagok joga és kötelezettsége,³⁵ a tagi képviseleti jogkör pedig egyenesen a törvényből származott, annak korlátozására irányuló bármely szerződéses előírás harmadik személyek irányába joghatást nem váltott ki.³⁶ Ha tehát az üzletvezetésről és/vagy a képviseleti jogról a társasági szerződés nem tett említést, vagy olyan előírást tartalmazott, amelynek ér-

telmében e hatáskörökből minden tag kizártnak volt tekintendő – miközben sem cégvezető, sem kereskedelmi meghatalmazott kirendelésére nem került sor –, akkor a Kt. főszabályként a kollektív üzletvezetést és képviseletet írta elő, ami lényegében testületi jellegűt kölcsönzött az ügyvezetésnek.

Az üzletvezetéssel megbízott társasági tagok mindazon jogcselekmények elvégzésére jogosultak voltak – még a többi tag ellenvetése esetén is –, amelyek a társaság kereskedelmi üzletvezetésével rendszerint együtt jártak. Alap esetben az üzletvezetést minden, ezzel a jogosultsággal felruházott tag elláthatta,³⁷ ellenben, ha a megbízás együttes üzletvezetést írt elő, az üzletvezetők csak halasztást nem tűrő ügyben és esetben járhattak el egyedül. Minden esetben tilos volt egy üzletvezetési jogosultsággal rendelkező tag tiltakozása ellenére további jogcselekményeket végrehajtani, vagy a már megkezdetteket tovább folytatni.³⁸ Az üzletvezetésre irányuló megbízást a társaság fennállása alatt csak jogszerű ok miatt lehetett visszavonni, amely ok megállapítására csak bíróság volt jogosult.³⁹ Azon ügyletek megkötéséhez, amelyek a társaság rendes üzletvezetésének kereteit meghaladták, minden tag beleegyezésére szükség volt. Ha egyhangú határozathozatalra nem nyílt lehetőség, a társaság rendes üzleti forgalmán túlmenő, megkezdett ügyletet abba kellett hagyni.⁴⁰ A Kt. tehát az üzletvezetés tárgyát képező jogosultságok körét általánosan, a társaság rendes üzletviteléhez viszonyítva határozta meg, azonban azt, hogy ez konkrétan mit foglalt magában, esetről esetre kellett vizsgálni.⁴¹ Az üzletvezetéshez kapcsolódó egyik jelentős jogosultság a cégvezető kirendeléséhez és visszavonásához kötődött. A közkereseti és betéti társaság üzletvezetési és/vagy képviseleti joggal rendelkező tagja és beltárgya nem lehetett ugyanakkor cégvezető is, viszont az üzletvezetésből és képviseletből kizárt tag, valamint a kültag már igen.⁴²

Míg alapvetően az üzletvezetési jogosultság tartalmáról a társaság tagjai – akár a társasági szerződésben, akár utólagos határozat révén – szabadon dönthettek, addig a képviseleti jogosultság kereteit és terjedelmét⁴³ a Kt. kógens normákban rögzítette.⁴⁴ A képviseleti joghoz kapcsolódó kógenicának főként hitelezővédelmi szempontból volt relevanciája, mivel a társaság kereskedőnek számított, amely a társaságtól idegen jogalanyokkal is kapcsolatba került, s amelyeket ily módon jogi védelemben kellett részesíteni.⁴⁵ A képviselet kereteinek és terjedelmének törvény általi meghatározottsága ugyanakkor a képviselet legfontosabb általános ismérve volt.⁴⁶ További különbség volt az üzletvezetői és képviseleti jogkörök között az, hogy a képviselőt – amint a cégvezetőt is – a cégjegyzékbe be kellett jegyezni.⁴⁷

A Kt. a képviseleti joggal rendelkező tagnak/tagoknak (és beltagnak/beltagoknak) korlátlan ügyletkötési jogosultságot állapított meg – szemben a cégvezetővel, amelynek cselekvési lehetősége csak a társaság kereskedelmi üzletének folytatásával járó jogügyletek megkötésére és jogcselekmények elvégzésére korlátozódott,⁴⁸ és szemben az üzletvezetővel, aki csak a társaság rendes üzletköréhez és/vagy céljához idomuló ügyeket végezhetett.⁴⁹ A társaság képviselő tagjának jogköre minden ügyletre és cse-

lekményre kiterjedt, így ingatlan adásvételre vagy azok megterhelésére, de még cégvezető kirendelésére vagy a társaság bíróság előtti képviseletére is.⁵⁰

Látható tehát, hogy a személyegyesítő társaságok üzletvezetésének és képviseletének különböző forrásai voltak. Míg az üzletvezetésre vonatkozó szabályok teljes mértékben a társasági tagok akarata szerint kerültek meghatározásra (diszpozitivitás), addig a képviseleti jogkört és annak terjedelmét maga a törvény kógens szabályokon keresztül rögzítette. Következésképpen elmondható, hogy a személyegyesítő társaságok vezető tisztsége(ke)t betöltő tagjai, illetve a társaság között fennálló megbízási jellegű jogviszonynak kettős (törvényi és szerződéses) természetű volt. Hozzá kell tenni viszont, hogy a megbízási jogviszony vegyes jellege csak akkor állt fent, ha a tag (vagy tagok) egyszerre rendelkeztek az üzletvezetés és képviselet jogkörével. Amennyiben a társasági szerződés vagy későbbi megállapodás által a tagok egy része egyik vagy másik jogkörből kizárásra került, úgy a nekik odaítélt hatáskör függvényében volt eldönthető jogviszonyuk forrása.

A részvénytársaság ügyvezetését az igazgatóság mint testület látta el, így a vezető tisztségviselőknek az igazgatóság tagjai minősültek. A Kt. a részvénytársaság tekintetében konkrét szervezeti előírásokat tartalmazott. Lényegében valamiféle társaságon belüli hatalommegosztásos rendszert írt elő, az erőviszonyokat pedig a részvényesekből álló közgyűlés, az igazgatóság és a felügyelőbizottság között osztotta szét.

Igazgatóságon a Kt. egy vagy több természetes személyből álló társasági szervezeti egységet értett, amely a társaság szükségképpen meghatalmazottja (törvényes képviselője) volt.⁵¹ Tagjai egyaránt lehetnek részvényesek vagy a társaságtól idegen természetes személyek, tevékenységüket pedig végezheték fizetés mellett vagy a nélkül. Igazgatósági tag lehet továbbá jogi személy is, például más részvénytársaság.⁵²

Az igazgatóság és a társaság közötti jogviszonyt illetően nem volt egységes álláspont. A német jogirodalomban a kontraktualista szemlélet körvonalazódott, ami azt mondta ki, hogy az igazgatóság és részvénytársaság között megbízási jogviszony áll fenn. Ezzel szemben a korabeli magyar jogtudomány az institucionalista elmélet elfogadása mellett döntött, mivel „az igazgatóság a társaságnak legfőbb és szükségképpen orgánuma [ami miatt] csak tágabb értelemben vett mandatumról lehet szó, mely alá a szolgálati viszony is szubszumálható [s így] az igazgatóság egyleti hatóságnak tekintendő, mely a végrehajtást gyakorolja, mert törvény folytán törvényes hatáskörrel kirendelt képviselői a társaságnak”.⁵³ Ettől függetlenül az igazgatóság tagjai a kárigények épségben tartása mellett bármikor *ad nutum* elmozdíthatók voltak, az ennek ellentmondó szerződéses vagy alapító okiratba foglalt kikötés semmis volt.⁵⁴ Az igazgatósági megbízás *ad nutum* visszavonhatósága, „visszaadhatósága” eltérést mutat a személyegyesítő társaságok üzletvezetési és/vagy képviseleti jogosultsággal rendelkező tagjainak megbízásától.

Az igazgatóság tagjait és/vagy személyükben beálló bármely változást a cégjegyzékbe haladéktalanul be kel-

lett jelenteni, amely bejelentéssel egyidejűleg a tagok aláírásait hitelesíteni vagy aláírásait hitelesített formában bemutatni voltak kötelesek. Az igazgatóság tagjainak a cégjegyzést az alapszabályba foglalt rendelkezéseknek megfelelően kellett elvégezniük, ami annyit jelentett, hogy az aláírásaikat a társasági céghez csatolták.⁵⁵

Az igazgatóság hatásköre minden olyan ügyletre és cselekményre kiterjedt, ami nem tartozott a közgyűlés kizárólagos hatáskörébe. A Kt. rendelkezéseinek megfelelően az igazgatóság hatásköre nem terjedt ki: 1. az igazgatóság, felügyelőbizottság megválasztására, elmozdítására és felmentésére; 2. számadások megvizsgálására, a mérleg megállapítására és a nyereség felosztására; 3. más társasággal való egyesülésre; 4. olyan kartellszerződések megkötésére, amelyek minden társasági ügylet közös hasznára vezetését célozták; 5. az alaptőke leszállítására vagy felemelésére; 6. a társaság feloszlására és a felszámoló kinevezésére; 7. és végül az alapszabály módosítására.⁵⁶

Az előzőekhez még azt az általános érvényű, minden társaságra igaz tételt szükséges hozzátenni, hogy a képviselői jogkörrel rendelkező tag, beltág, igazgatósági tag, cégvezető, vagy – a szerződéses, alapszabályi rendelkezéstől függően – ezek együttese vagy egy része által kötött bármely jogügylet joghatást a megbízó személyében, azaz a társaságban vált ki.

Habár a Kt. és az Rktk. szabályozási rendszerei különböző joghagyományokon nyugvó modellekre épülnek, a vezető tisztségviselő és társaság közötti jogviszony természete mindkét kódexben a megbízási jogviszonyhoz hasonult, amelynek alapja egyaránt lehetett szerződés vagy törvényi előírás.

Hasonlóan a Kt. előírásaihoz, az Rktk. is különbséget tett személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságok között, amelyek függvényében a vezető tisztségviselői minőség is némiképp változott.

A Rktk. rendelkezései szerint a személyegyesítő társaságok (a közkereseti társaság és az egyszerű betéti társaság) vezető tisztségviselőire vonatkozó szabályok törzsanyagát a közkereseti társaság működésére vonatkozó rendelkezések képezték, így ezen előírások *mutatis mutandis* a betéti társaságok ügyvezetésére is irányadók voltak.⁵⁷

A közkereseti társaság és annak vezető tisztségviselője közötti jogviszonyt a 106. cikk szabályozta. Eszerint a társaság tagjai egyetemlegesen voltak felelősek a társaság ügyvezetésével felhatalmazott személyek által a társaság nevében és számlájára kötött ügyletekért. Az Rktk. e rendelkezése eltérő előírást tartalmaz a 107. cikk előírásaihoz képest, amely tulajdonképpen az 1864. évi Polgári törvénykönyv (Rptk.) 1514–1517. cikkeire utaló norma. Ezek szerint a társaság ügyvezetésével megbízott tag a társasági szerződés erre irányuló rendelkezése alapján minden olyan ügyletet megköthetett és jogcselekményt – akár a többi tag ellenvetése ellenére is – teljesíthetett, amely az ügyvezetéshez kapcsolódott. E jogkör amennyiben a társasági szerződésben került meghatározásra, a társaság fennállása alatt kizárólag valamilyen törvényes ok miatt volt visszavonható; ha viszont az ügyvezető e jogkörrel valamilyen, a társasági szerződés megkötését köve-

tő ügylet alapján lett felruházva, az oly módon volt visszavonható, mint egy egyszerű megbízás. Tulajdonképpen a valamely tagnak/tagoknak a társasági szerződésben odaítélt vezető tisztséget a társasági szerződés egyik lényeges tartalmi elemének, feltételének tekintették.⁵⁸

Ha egyszerre több tag rendelkezett ügyvezetői minőséggel anélkül, hogy ezek hatásköreinek meghatározására kitertek volna, vagy együttes eljárást előíró kikötés hiányában, mindegyik ügyvezető teljes joggal eljárhatott a társaság nevében és érdekében. Az ügyvezetés módjára vonatkozó rendelkezések hiányában a Rptk. az ügyvezetők kölcsönös megbízását vélelmezte, ami azt jelentette, hogy az egyik tag/ügyvezető ügylete a többi tagot/ügyvezetőt is kötelezte. Minthogy azonban a tagok egyenlő jogokkal és hatáskörrel rendelkeztek, egyik tag ellenvetése meghiúsíthatta a kifogásolt ügylet/cselekmény teljesítését. Megjegyzendő azonban, hogy különbség volt az igazgatási ügyletek (*acte de administrare*) és rendelkezési ügyletek (*acte de dispoziție*) között. Míg utóbbiak megkötéséhez minden esetben egyhangúságra volt szükség, az előzőek megkötéséhez elegendőnek bizonyult a tagok abszolút többsége. A többségi elven való döntéshozatalra akkor került sor, ha az egyik tag ellenvetéssel élt.⁵⁹ Az ellenvetéssel visszaélt, vagyis rosszhiszemű tag az ügylet meghiúsulása miatt kártérítésre volt kötelezhető, amennyiben a meghiúsult ügylet miatt a társaságnak kára keletkezett.⁶⁰

Amint látható, a Rptk. a közkereseti társaság tagjait vagy valamely tagját ruházta fel vezető tisztségviselői minőséggel. A Rktk. rendelkezései azonban eltérést engedtek az Rptk. előírásaitól, és így a társaságtól idegen személy is rendelkezhetett vezető tisztségviselői minőséggel. Habár a társasági tag ügyvezető és a társasági tagsággal nem rendelkező ügyvezetők hatáskörei között semmilyen lényeges különbség nem volt, a társasági tagi minőséggel rendelkező ügyvezető esetében elkerülhetetlen volt, hogy az csak az ügyvezetői minőségével összefüggő akaratot fejezze ki. Következésképpen, ha az ügyvezetői minőségével visszaélt, az alkalmazandó szankció a társasági tagságát is érintette.⁶¹ Mivel az Rktk.-nak a Rptk.-hoz képest különös törvény státusa volt (*lex speciali derogat lex generali*), a vezető tisztségviselő és társaság közötti jogviszony meghatározása tekintetében az Rktk. minősült irányadónak. Ebből következően a vezető tisztségviselői minőség elsődlegesen szerződésből következett, nem törvényi előírásból. Utóbbiak (Rptk. 1514–1518. cikkek) csak a tagok hallgatása esetén nyertek alkalmazást.⁶²

Hasonlóan a Kt. rendelkezéseivel, az Rktk. is különbséget tett a képviselői joggal rendelkező és nem rendelkező ügyvezetők között. Az ügyvezetőt a képviselői joggal kifejezett módon kellett felruházni. Ebből az következett, hogy az ügyvezetők alapvetően egyszerű megbízottaknak minősültek. E következtetés jogi alapját a 89. cikk 3. pontja tartalmazta, amely kimondta, hogy a tagok az alapító szerződésben kötelesek megnevezni a társaság képviselői jogával rendelkező személyt.⁶³ A társaság képviselői joga értelemszerűen magában foglalta a cégjegyzési jogot (*drept de semnătură socială*) is, amellyel élni hasonló módon lehetett, mint a Kt. hatálya alatt: a képviselői joggal

rendelkező ügyvezető nevét a társaság cégneve alá kellett, hogy írja.

A részvénytársaság ügyvezetésével kapcsolatban nagyjából 1940-ig az a jogfelfogás élt, hogy a vezető tisztségviselők a társaság megbízottjai, amely megbízás szerződéses (konvencionális) alapokon nyugodott.⁶⁴ Ennek az elméletnek a jogi alátámasztása az Rktk. 122. és 123. cikkeinek rendelkezéseire támaszkodott. A 122. cikk szerint a részvénytársaság ügyvezetését egy vagy több meghatározott időre megválasztott és visszahívható megbízott végzi, akik a 123. cikk alapján a megbízásuk teljesítéséért voltak felelősek. E felfogás később a tágabb értelemben vett képviselőhöz fűződő jogfelfogásba ágyazódott, amely azzal a következménnyel járt, hogy a megbízási jogviszony – a közrend és a polgári forgalom biztosítása érdekében – új, egyenesen a törvényből eredő tartalmi elemekkel bővült.

Hasonlóképpen a többi társasági formához, a részvénytársaság ügyvezetése is elsősorban a társaságon belüli ügyvitelt (üzletvitelt) feltételezte, amely jogkör nem foglalta magában szükségszerűen a képviseleti jogot is. A román jogirodalomban is alátámasztást nyert, hogy a képviselet csak természete, jellegbeli eleme a megbízásnak, nem lényegi eleme.⁶⁵ Ezzel szemben a megbízás visszavonhatóságát a korabeli bírói gyakorlat a megbízás lényegi elemének tekintette, kimondva, hogy a vezető tisztségviselő és a társaság közötti jogviszony megbízási jellegétől eltérni nem lehetett. Ennek egyenes következményeként került megállapításra az is, hogy az elmozdított vezető tisztségviselő csakis kártérítést követelhet a visszaélészerű visszavonás miatt.⁶⁶

További hasonlóság a Kt. és Rktk. között az is, hogy a Rktk. is szervezeti egységnek tekinti a részvénytársaság ügyvezetését – a közgyűlés (mint a társaság legfőbb szerve) és a felügyelőbizottság mellett –, így ügyvezető szervnek (*organ de administrație*) nevezik. Több vezető tisztségviselő esetén igazgatótanácsról (*consiliu de administrație* – tükörfordításban: ügyvezető tanácsról) beszélünk, amelyek egyhangúság helyett többségi elv alapján, kollegiálisan hoznak döntést. Ekképpen az egyik vezető tisztségviselő hatalma korlátozva van a többi vezető tisztségviselő akarata által.⁶⁷ A vezető tisztségviselő, igazgatótanács-tag vagy az igazgatótanács jogügyletei és jogcselekményei magát a részvénytársaságot kötötték, feltéve hogy ezek képviseleti jogkörük keretei között jártak el. Amennyiben a képviseleti jogkör keretei nem voltak szerződéses és/vagy alapszabályba foglalt rendelkezések révén meghatározva, a társaság tárgya szolgált zsinórmértékként.⁶⁸

Valamennyi társasági típusra érvényes volt az a tétel, hogy a képviseleti joggal való visszaélés harmadik személyek irányába nem váltott ki joghatást, ami azt jelentette, hogy a társaság nem hivatkozhatott harmadik személlyel szemben a képviseleti joggal rendelkező ügyvezető jogszerűtlen eljárására. Ilyen esetben harmadik személlyel szemben kötelezve a jogszerűtlenül eljáró képviseleti joggal rendelkező ügyvezetőt megbízó társaság maradt.⁶⁹

VI. Felelősségi alakzatok

A vezető tisztségviselő felelőssége úgy a Kt., mint az Rktk. szerint lényegében megbízási szerződésen alapult. Az ügyvezetői felelősség tárgykörében különbséget kell tenni aszerint, hogy a megbízás magában foglalta-e a képviseleti jogot vagy sem, illetve aszerint, hogy ki az esetleges károkozás passzív, szenvedő alanya (a társaság, harmadik személy vagy tag/részvényes). Ezenkívül a felelősségi tényállások körében célszerű különbséget tenni a személyegyesítő társaságok vezető tisztségviselőit terhelő, illetve a tőkeegyesítő társaságok vezető tisztségviselőit terhelő felelősségtípusok között, ugyanis a két társasági típus vezetői felelősségének megállapítására szolgáló zsinórmérték – mint látni fogjuk – a Kt. rendszerében eltérő.

A személyegyesítő társaságok ügyvezetőinek felelőssége alapvetően a tagi felelősségben volt tetten érhető. Minthogy a közkereseti társaság tagjai a társasági kötelezettségekért korlátlanul, egyetemlegesen és közvetlenül voltak felelősek,⁷⁰ illetve egyik tagnak sem állt jogában a többiek beleegyezése nélkül a társaság üzletkörébe eső ügyletet saját vagy más részére kötni és azonos üzletkörrel bíró más társaságban beltagnként részt venni, az üzletvezetéssel és/vagy képviselettel megbízott tagok is e felelősségi tényállás címzettjei voltak. Ez utóbbi felelősségi alakzatot leíró rendelkezés a cégvezetőket és kereskedelmi meghatalmazottakat terhelő versenytilalmi előírásnál annyiban szűkebb körű, hogy a Kt. társasági tagokról beszél, valamint a tilalom határait csak a társaság üzletkörébe eső ügyletek képezik.⁷¹

A tilalom alól a Kt. kibúvót is kínált: nem minősült a versenytilalmi előírás megsértésének az a tagi magatartás, amelyet valamely tag olyan körülmények között tanúsított, hogy a többi tag a társaság alapításakor a tiltott ügyletek megkötésének és/vagy más azonos üzletkörrel rendelkező társaságban beltági szerep betöltésének tudatában volt, illetve, ha sem kifejezetten tiltó megállapodásra, sem pedig utólagos jóváhagyásra nem került sor.⁷² A kötelezettségszegés jogkövetkezményei a következők voltak: belépés a tilalomszegő által kötött ügyletbe, vagy – más részére kötött ügylet esetében – az ügyletből származó haszon kártérítés címén való kiadása; valamint a kártérítési felelősség megállapítása és a társasági jogviszony megszűnése.⁷³

A társasági tagok korlátlan, egyetemleges és közvetlen felelősségéből következett, hogy a társaság hitelezőinek opciós joga keletkezett a tekintetben, hogy a társasággal, csak a tagokkal vagy mindkettővel szembe forduljanak-e követeléseik kielégítése végett.⁷⁴

Hasonló feltételek szerint alakult a betéti társaság beltagnak a felelőssége is. Amint a közkereseti társaság tagjai, úgy a betéti társaság beltagnak is korlátlan, egyetemleges és közvetlen felelősséggel tartoztak a társaság adósságaiért, valamint a beltagnak is kötötte a versenytilalmi előírás. A kültagoknak ezzel szemben korlátolt felelősségük volt, és a versenytilalmi előírás rendelkezései sem kötötték őket.⁷⁵

Más volt viszont a helyzet a kültagok esetében, akik alapvetően ki voltak zárva a társaság szinte minden-

mű aktivitásából, fősabály szerint mindössze a mérlegbe nyertek betekintést évente egyszer. Kültag sem üzletvezető, sem pedig képviselő nem lehetett, azonban, ha olyan ügylet megkötése vagy cselekmény (például új bel- vagy kültag) véghezvitele következett, amely túlmélt a társaság rendes üzleti forgalmán vagy nem idomult a társaság céljához, a kültag(ok) beleegyezésére is szükség volt. Ezenfelül, ha a betéti társaság tevékenységét korábban megkezdte a cégjegyzékbe való bejegyzés közzétételénél, a kültagok harmadik személyek irányában a társaság által vállalt kötelezettségeikért beltagokként voltak felelősek.⁷⁶

A Kt. a személyegyesítő társaságok (üzletvezető és/vagy képviselő) tagjai felelősségének zsinórmértékül a *culpa in concretó*t rögzítette:

„a társaság ügyeiben minden társasági tag oly szorgalmat és gondosságot köteles kifejteni, minővel saját ügyiben eljárni szokott. Minden társasági tag felelős a társaság felé azon károkért, melyeket vétkeisége által okozott, s e károk ellenében nem számíthatja fel azon előnyöket, melyeket a szorgalma által a társaságnak más esetekben szerzett.”⁷⁷

Látható tehát, hogy a korabeli magyar szabályozás szerint a vezető tisztségviselő felelőssége szubjektív kritérium alapján került megállapításra. Ebből az következett, hogy ha

„valaki saját ügyeiben lassú és nehéz elhatározású, vagy ha például nem bír titoktartó természettel, a társaságnak is elnézéssel kellett e tekintetben íránta lenni, és ha a társasági tagok valamely hanyagsága által szenvedett hátrányért kártérítést követelnek, őket terheli a bizonyítás az iránt, hogy a hanyag tag saját ügyeiben gondosabban szokott eljárni.”⁷⁸

Megjegyzendő, hogy a gondosságra vonatkozó törvényi előírás diszpozitív jellegű, így a társasági szerződéssel a gondosság mértéke tágítható vagy szűkíthető volt.⁷⁹

A részvénytársaság igazgatóságának és tagjainak felelősségét a Kt. a 189. §-ban generálklauzulaként rögzítette. A rendelkezés két alanyi kört nevesített a felelősség címzettjeként: az egyik az igazgatóság mint testület volt, a másik pedig az igazgatósági tagok köre. Ezzel a Kt. azt jelezte, hogy a felelősségi szabályok akkor is alkalmazandók voltak, ha nemcsak az igazgatóság mint társasági szerv ügyleteiről és/vagy cselekményeiről volt szó, hanem egyes tagjainak ügyleteiről és/vagy cselekményeiről. Másként kifejezve ez azt jelentette, hogy az igazgatóság tagjait egyetemleges felelősség terhelte úgy a társasággal szemben, mint a társaság hitelezőivel szemben,⁸⁰ amennyiben kötelezettségeik cselekvéssel vagy mulasztással való vétkes megszegése valamely kárkövetkezmény beálltát idézte elő.⁸¹ A többirányú felelősség jogszabályi alátámasztására a 189. § (2) bekezdésében megjelenő „károsultak” kifejezés szolgál, amely egyaránt utalhatott a társaságra és a társaság hitelezőire, de akár a részvényesekre is.⁸² Következésképpen az igazgatóság és tagjai

felelősségének egyetemlegessége fősabállyá lépett elő, amely felelősség vétkeiségen alapult.

A részvénytársaság igazgatósági tagjai tevékenységük során „a rendes kereskedő fokozottabb gondosságával voltak kötelesek eljárni”,⁸³ annak ellenére, hogy e gondossági mérce a részvénytársaságra vonatkozó szabályokból nem derült ki. Noha a Kt. 272. §-a előírja a rendes kereskedő gondosságát, Neumann Ármin szerint e rendelkezés nem volt alkalmazható a részvénytársaság igazgatóságára és annak tagjaira, mivel ezek természetükből és jogi rendeltetésükből fakadóan nem minősültek kereskedő(k) nek.⁸⁴ Az említett szerző e fokozott gondossági mérce a törvény szellemiségéből vezette le, amire később a Kúria is ráerősített.⁸⁵ Hangsúlyozni kell azonban, hogy a fokozottabb gondosság mércejének mibenlétére vonatkozólag nem volt általánosan elfogadott álláspont sem a szakirodalomban, sem a joggyakorlatban.⁸⁶

Azzal, hogy az igazgatóság a részvénytársaság ügyeit intézte, és a társaságot képviselte, a 190. § rendelkezései pedig kimondták, hogy az igazgatóság hatáskörének szerződéssel vagy alapszabállyal meghatározott korlátai harmadik személyekkel szemben nem voltak érvényesíthetők, lényegében az jutott kifejezésre, hogy a társaság igazgatóságának hatáskörére irányuló korlátokat kizárólag törvény állapíthatta meg.⁸⁷

A képviselő, illetve ügyvezetés korlátainak átlépése miatt az igazgatóság vétkes tagjait – amint láttuk – egyetemleges felelősség terhelte, így a károsult személyek irányába még akkor is ekként feleltek, ha a károkozó magatartás alapszabályba foglalt előírás vagy közgyűlési határozat következménye volt.⁸⁸ Az igazgatóság tagjainak harmadik személyekkel szemben megnyíló kártérítési kötelezettséget megalapozó felelősség megállapítása a magánjog általános szabályai szerint történt, amennyiben a károkozás közvetlenül az igazgatósági tagok jogellenes ténykedéseiből történt. A Kt. kereseti jogot adott a harmadik személyek kezébe abban az esetben is, ha a kár csak közvetve érte őket. Ilyen esetben előfeltétel volt, hogy a társasággal szemben felmerülő hitelezői követelések ne kerüljenek kielégítésre, ami azzal a gyakorlati következménnyel járt, hogy a hitelezők csak csőd esetén fordulhattak a vétkes igazgatósági tag(ok) ellen. A hitelező akkor is részesülhetett kártérítésben, ha a társaság lemondott követeléséről, sőt még akkor is, ha a vétkes magatartás közgyűlési határozaton alapult.⁸⁹

Az igazgatóság tagjaival szemben a kárt szenvedett részvényes csak az őt ért kár tekintetében élhetett kártérítési igényrel. További korlátozást jelentett e körben az, ha a részvényest ért kár a társaság szempontjából is kárnak minősült. Ilyen esetben a részvényes csak akkor volt jogosult kártérítésre, ha a társaság legfőbb szerve, vagyis a közgyűlés nem élt az igazgatóság tagjaival szemben fennálló kereseti jogával.⁹⁰ Ezen túlmenően a kárt szenvedett részvényes – alanyi kereseti joga alapján – közgyűlési határozat nélkül is sikeresen perelhette a károkozó igazgatósági tagot. Ilyen esetben arra sem volt szükség, hogy az igazgatósági tag károkozó magatartása alapszabályi előíráson alapuljon. Az sem számított, ha a közgyűlés felmentvényt adott az igazgatósági tagnak.⁹¹

Az igazgatósági tagok egyetemleges felelőssége alóli mentő körülménynek számított a 191. §-ban megjelenő feltétel teljesülése. Eszerint az az igazgatósági tag, amely az igazgatóság határozatai és intézkedései ellen tiltakozott, s tiltakozását a felügyelőbizottságnak bejelentette, mentesült a felelősség alól. Ebben a vonatkozásban hangsúlyos feltétel volt az, hogy a tiltakozás kinyilvánításának haladéktalanul meg kellett történnie, amint az igazgatósági tag tudomást szerzett a határozatról vagy intézkedésről. A jogirodalomban azt is leszögezték, hogy a felelősség alóli mentő szabály aktiválásához nem volt elegendő az, ha az igazgatóság tagja egyszerűen a határozat ellen szavazott. A szavazatot tiltakozásnak is meg kellett előznie.⁹²

Amennyiben az igazgatósági tagok a társaság ügyvezetését és/vagy képviselését más személyekre úgy delegálták, hogy erre nem rendelkeztek jogosítvánnyal, a helyettes által okozott károkért felelősséggel tartoztak. Ha viszont rendelkeztek az ügyvezetés és/vagy képviselési jog másokra ruházásának jogosultságával, akkor felelőségük *culpa in eligendó*ért volt megállapítható.⁹³

A mulasztással előidézett kárért való felelősség köréből a Kt. 187. §-ban foglalt absztrakt tényállást érdemes kiemelni. Eszerint mihelyt a számadásból vagy mérlegből az tűnt ki, hogy a társaság alaptőkéjének felét elvesztette, az igazgatóságnak azonnal közgyűlést kellett összehívnia, hogy a részvényesek a társaság további fennállásáról vagy feloszlatajáról határozhassanak. Ha viszont a számadásból az tűnt ki, hogy a társasági vagyon a tartozásokat nem fedezi, az igazgatóság ezt csődnitást végett az illetékes törvényszéknek bejelenteni tartozott. A jogszabályban rögzített kötelezettségek a rendes kereskedő fokozottabb gondosságával voltak összefüggésben, amelyek végül is a részvénytársaság vagyoni/pénzügyi helyzetének folyamatos ellenőrzését és nyomon követését célozta. Az ellenőrzés nyomon követésének és ellenőrzésének elmulasztása a fizetéseképtelenné vált társaság vezető tisztségviselőjének közvetlen felelőségét minden károsult irányába megnyitotta. A vezető tisztségviselő így felelősséggel tartozott a társaság hitelezőinek, a részvényeseknek, valamint magának a társaságnak is, függetlenül attól, hogy a károsult behajtotta-e követelését a társaságtól.⁹⁴

A román Kereskedelmi törvénykönyv rendelkezései alapján az állapítható meg, hogy az ügyvezető felelőségének jogalapja kettős pillérű volt: egyrészt a megbízási szerződés és/vagy az alapszabály rendelkezésein, másrészt a megbízási szerződést vagy alapszabályi rendelkezéseket kipótló vagy helyettesítő törvényi előírásokon alapult. Ebből következően a szerződésből/alapszabályból eredő kötelezettségek nem vagy helytelen teljesítés miatti felelőség kontraktuális felelőség volt, míg a törvényi előírásból eredő kötelezettségszegés deliktális felelőségen alapuló jogviszonyt keletkeztetett.

E kettős jelleg azonban vitát generált a szakirodalomban arra vonatkozóan, hogy az ügyvezető felelőségét szerződéses (kontraktuális) vagy szerződésen kívüli (extrakontraktuális, deliktális) felelőségként kell-e meghatározni. A vitát jogalkotási közbeavatkozással döntötték el a részvénytársaságok és betéti részvénytársasok működéséről szóló 1940. évi 701. számú törvénnyel, amelynek 12.

cikk (2) bekezdése kimondta, hogy a vezető tisztségviselő/igazgatótanács tag felelőssége szerződéses felelőség. Ennek főként bizonyítási szempontból volt nagy jelentősége, ugyanis a kontraktuális felelőségen alapuló jogfelfogás szerint a vezető tisztségviselő vétkessége törvényi vélelem alatt állt, a kárt szenvedettnek így csak a kárkötelelem tényét kellett bizonyítania.⁹⁵ A kérdésre vonatkozó vita 1945-ben újra előtérbe került, és mai napig vita tárgyát képezi.

A társasággal szemben az ügyvezető felelősége elsősorban a megbízásból származó kötelezettségek nem teljesítése vagy hibás teljesítése miatt állhatott be. Mivel az ügyvezető más vagyont is kezelte, tevékenysége során magasabb szintű gondosságot és körültekintést kellett tanúsítania. A korabeli román kereskedelmi jogi szakirodalomban és joggyakorlatban az ügyvezető gondosságát objektív mérce szerint állapították meg (*in abstracto*), amelynek zsinórmértéke a jó ügyvezető (ami lényegében a polgári jogban ismert *bonus pater familias*nak feleltethető meg) absztrakt modellje volt. Ez azt jelentette, hogy a vezető tisztségviselői felelőség megállapításához elégséges volt a vétkesség legenyhébb fokának, a *culpa levissimán*ak a megléte is.⁹⁶ Következésképpen, a vezető tisztségviselőnek a felelőség alóli mentesülés érdekében bizonyítania kellett, hogy a rá rótt kötelezettség teljesítésekor az absztrakt modellben felállított jó ügyvezető gondosságával járt el. Fontos megjegyezni, hogy az Rktk. a felelőség megállapításának módja tekintetében nem tartalmazott tételes előírásokat. E megoldásokat az általános jogelvekből vezették le.⁹⁷

Az Rktk. nem tett különbséget a személyegyesítő és tőkeegyesítő társaságok vezető tisztségviselői felelőségének feltételrendszeré között. Minden társasági formára egységesen alkalmazták a Kt. szerinti rendes kereskedő gondosságának megfelelő jó kereskedő gondosságának absztrakt mércéjét, ami a XIX. század végi, XX. század eleji magyar szabályozástól eltérő megközelítés.

A szerződéses felelőség – melynek rendszerén belül a károkozó, illetve a szerződésszegő vétkességet vélelmezni kell – megállapíthatósága körül újabb vita alakult ki, ugyanis kérdésként merült fel, hogy a vétkességet minden esetben vélelmezni kell-e, vagy csak az eredménykötelmek esetében. A kötelelem tárgyának kettősségét vallók szerint kizárólag eredménykötelmek esetében lehet vélelmezni a vétkességet, gondossági kötelelem esetében viszont bizonyítani kell. E felvetéssel szemben a kritikai érv az volt, hogy ha ezt elfogadnák, akkor lényegében a jogalkotói szándék sérülne, amely éppen a részvénytársaság minél szakszerűbb ügyvezetését célozta.⁹⁸

A Kt.-hoz hasonlóan, az Rktk. is lehetőséget biztosított a részvényes számára a vétkes vezető tisztségviselővel szembeni egyéni kártérítési igényérvényesítésre. Ennek két diszjunktív feltétel fennállása esetén volt helye: *a)* ha a társaság legfőbb szerve (a közgyűlés) teljes mértékben passzív maradt a vezető tisztségviselő felelőségre vonása tekintetében; *b)* vagy, ha a felelőség megállapítása iránti kereset megindítása mellett döntöttek, de a keresetet az ezt megvitató közgyűléstől számított hat hónapon belül nem terjesztették bíróság elé, vagy, habár a keresetet bíróság elé terjesztették, azt veszni hagyták.⁹⁹

A Kt. és Rktk. közötti hasonlóságnak minősül az is, hogy testületben eljáró igazgatótanács tagjait egyetemleges felelősség terhelte, úgy a részvényesekkel, mint harmadik személyekkel szemben.¹⁰⁰ Az Rktk. rendelkezései szerint is lehetséges volt a felelősség elhárítása, ha a vezető tisztségviselő tiltakozását fejezte ki az igazgatótanács döntésével szemben. A tiltakozás szavazat formájában is meg kellett, hogy nyilvánuljon, továbbá azt az igazgatótanács döntéseinek a nyilvántartásába is be kellett vezetni. További feltétel volt az is, hogy a határozat elleni tiltakozásról értesíteni kellett a felügyelőbizottságot. Azon vezető tisztségviselőt, amelyik a határozathozatalon nem volt jelen, felelősség terhelte. Ellenben, ha a határozat tartalmának tudomására jutásától számított egy hónapon belül – a fent említett módokon – tiltakozását kifejezésre juttatta és iktatta, mentesült a felelősség alól.¹⁰¹

A bemutatóra szóló részvényeket kibocsátó részvénytársaság vezető tisztségviselői akkor is felelősek voltak a társaság alapszabálya szerint meghatározottól eltérő ügyletekből és/vagy cselekményekből származó károkért, ha ezeket a közgyűlés megvitatta, jóváhagyta.¹⁰²

Úgy a korabeli magyar, mint a klasszikus román jogirodalom ismerte az álképviselő fogalmát (lat.: *falsus procurator*; ro.: *fals reprezentant*). Mindkét törvénymű értelmében a társaságot elsősorban a képviselői joggal rendelkező ügyvezető által kötött ügyletek kötötték, így főszabály szerint a képviselői joggal rendelkező ügyvezetőknek nem állt fenn személyes felelőssége harmadik személyekkel szemben.

A Kt. az 52. §-ban úgy rendelkezik, hogy „ki mint cégvezető vagy kereskedelmi meghatalmazott valamely kereskedelmi ügyletet köt anélkül, hogy cégvezetői jogosítvánnyal, vagy kereskedelmi meghatalmazással bírna, szintúgy a kereskedelmi meghatalmazott, ki az ügylet megkötésénél meghatalmazása határain túl megy, a vele szerződő harmadik személynek a kereskedelmi jog szerint felelős; ez utóbbinak szabad választásában áll tőle kártérítést, vagy a szerződés betöltését követelni”. Minthogy álképviselőről van szó, a jogalkotó lehetővé tette a vezető tisztségviselő és a harmadik szerződő fél között normális esetben húzódó fal áttörését, s így lényegében a cégjegyzés jogával visszaélő vezető tisztségviselő harmadik személyekkel szembeni felelőssége is megállapítható volt. A harmadik szerződő fél számára két lehetőséget biztosítottak: az ügylet létrejöttének hiánya miatt felmerülő kártérítés követelésére irányuló jog érvényesítése (amelynek gyakorlása a bizonyítási teher miatt meglehetősen nehézkes volt), vagy kérhette a szerződés teljesítését. Ezenfelül a Kt. azt is kimondta, hogy az álképviselőt a kereskedelmi szabályok szerinti felelősség terheli. A kár összetétele magában foglalta a tényleges kárt (*damnum emergens*), illetve az elmaradt haszon miatt keletkező kárt (*lucrum cessans*) is.¹⁰³ Ezekkel szemben a rendelkezés második bekezdése mentő körülményként állapította meg azt az esetet, amikor a harmadik személy tudtában volt a cégvezetés vagy meghatalmazás hiányának, vagy tudta, hogy a társaság nevében eljáró személy átlépte meghatalmazása kereteit.

Az Rktk. nem tartalmazott az Kt. 52. §-hoz hasonló általános rendelkezést, azonban az ügyvezetői felelősségre

vonatkozó jogfelfogásban nem volt markáns eltérés. Főszabály szerint az ügyvezetők és harmadik személyek között semmilyen jogviszony nem állt fenn. Függetlenül attól, hogy a megbízás tartalmazott-e képviselői jogot vagy sem, ha az ügyvezető a megbízásának keretei között járt el, nem terhelte felelősség. Amennyiben az ügyvezető a megbízás kereteiből kilépve járt el, a harmadik személyekkel megkötött ügyletből eredő jogkövetkezményekért felelősséggel tartozott. E következtetés a Rktk. 106. cikkének *per a contratio* értelmezésével vezethető le.

VII. Összegzés

Mindkét rendszer a megbízási jogviszonyra alapozta a vezető tisztségviselő és társaság között fennálló jogi kapcsolatot – amelynek tartalmát törvény vagy szerződés egyaránt meghatározhatta –, és különbséget tett a képviselői jogot is magában foglaló, illetve a képviselői jogot nem tartalmazó megbízás között. Hitelezővédelmi okokból és a társasági képviselő jelentőségéből fakadóan, a képviselői jog tartalmát mindkét jogrendszer kógens normákkal szabályozta.

A felelősség körében egyrészt azt kell kiemelni, hogy mindkét rendszer az ügyvezetők vétkenességén alapuló felelősségi rendszerrel operált, másrészt pedig azt, hogy a vétkenesség mércéjéül szolgáló gondossági fok meghatározása között a két jogrendszerben különbség mutatható ki. Míg a korabeli magyar szabályozás társasági típus szerint különbséget tett a felelősség zsinórmértékéül szolgáló kritériumok között, a román szabályozás ezt egységesen kezelte. A Kt. a személyesítő társaságok vezetőinek felelősségét szubjektív mércéhez (*culpa in concreto*) mérte, szemben a tőkeegyesítő társaságok vezetőinek felelősségével, amelyre objektív mérce (*culpa in abstracto*) volt alkalmazandó. A román szabályozás minden esetben a gondosság magasabb fokát várta el az ügyvezetőktől, felelősségüket tehát objektív mérce szerint állapították meg.

A felelősség iránya tekintetében viszont a korabeli magyar és román szabályozás között eltérések voltak. A Kt. alapján a vezető tisztségviselő felelőssége egyaránt fennállt a társasággal szemben, a tagokkal/részvényesekkel szemben és a hitelezőkkel szemben. A személyegyesítő társaságok esetében ennek oka a tagok egyetemleges, korlátlan és közvetlen felelőssége volt. Ezzel szemben a tőkeegyesítő társaságok esetében a vezető tisztségviselő felelősségének háromirányúsága már a törvényszövegen nyugodott, amint az a Kt. 189. §-ból kiderül. Az Rktk.-ban szabályozott személyegyesítő társaságok ügyvezetőinek felelősségét is alapvetően a korlátlan és egyetemleges tagi felelősségben lehetett tetten érni, azonban a tagoknak itt közvetett (mögöttes) felelősségük volt. További eltérés volt az is e körben, hogy az Rktk. visszautalt az Rptk. megbízásra vonatkozó szabályaihoz, ami azzal a következménnyel járt, hogy a megbízott ügyleteiért és cselekményeiért a megbízó tartozott felelősséggel. Harmadik személyekkel szemben az ügyvezető az álképviselő szabályai szerint voltak felelősek. A tőkeegyesítő társaságok vezető tisztségviselőinek felelőssége azonban egyetemle-

ges volt úgy a társasággal szemben, mint harmadik személyekkel szemben.

A fentiekből kirajzolódott, hogy a XIX. század végén, XX. század első felső felében hatályos magyar és román kereskedelmi törvény(könyv)ek által szabályozott társaságok vezető tisztségviselőire vonatkozó normaanyag mögött meghúzódó jogfelfogás – kisebb eltérésekkel ugyan,

de – azonosnak mondható, annak ellenére, hogy a két törvénymű különböző szabályozási modellre támaszkodott.

Hangsúlyozni kell továbbá, hogy a fentiekben bemutatott és elemzett problémakörnek fontos történeti és jogtörténeti távlatai vannak, amelyek a jelenleg is folyó szakmai viták szempontjából sem közömbösek. E vitákban a történeti érvek ismerete és alkalmazása szükségszerű.

PÁL, ELŐD

Verantwortlichkeit von leitenden Repräsentanten im ungarischen und rumänischen Gesellschaftsrecht am Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts (Zusammenfassung)

Da die Anerkennung von Unternehmen als juristische Personen durch die Ausbreitung des Kapitalismus verursacht wurde, wurden die rechtliche Verantwortlichkeit der Gründungsmitglieder und Gesellschafter sowie die der leitenden Repräsentanten zu einem immer wichtigeren Thema. Im Aufsatz analysiere ich die Rechtsnatur der

Beziehungen zwischen den Unternehmen und ihren Geschäftsführern. Danach prüfe ich die wichtigsten Aspekte der zivilrechtlichen Haftung des Geschäftsführers, indem ich das ungarische Handelsgesetz Nr. XXXVII von 1875 mit den einschlägigen Bestimmungen des rumänischen Handelsgesetzbuches von 1887.

Jegyzetek

- ¹ A jelen munkát Magyarország Collegium Talentum 2017 programja támogatta, amiért a szerző ezennel köszönetét fejezi ki.
- ² Török Tamás: *Felelősség a társasági jogban*. Budapest, 2007, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, 121. p. Lásd még Ion Turcu, Ion: *Tratat teoretic și practic de drept comercial*. I. kötet. Bukarest, 2008, C. H. Beck Kiadó, 21. p. A magyar kereskedelmi jogi kodifikációs törekvések 1779-ben kezdődtek, amikor a királyi Kúria megbízást kapott egy váltó és kereskedelmi törvénykönyv kidolgozására. Lásd Nagy Ferencz: *A magyar kereskedelmi jog magyarázata, különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra*. I. kötet. Budapest, 1904, Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, 20. p.
- ³ Kuncz Ödön: Az ötven esztendő Kereskedelmi Törvény és annak reformja. *Közgazdasági Szemle*, 1926. 1–2. sz. 146. p.
- ⁴ Sipos István: A kereskedelmi jog Románia jogrendszerében. In *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Bvdpestinensis de Rolando Eötvös Nominatae*, tom. XXXVIII–XXXIX, ann. 2001–2002, 171. p. A román Kereskedelmi törvénykönyvről lásd még Veress Emőd: *Román polgári jog. Általános rész*. Kolozsvár, 2018, Forum Iuris Könyvkiadó, 42–49. p.
- ⁵ Turcu 2008, 20. p.
- ⁶ A részvénytársaság magyarországi szabályozástörténetéről lásd Veress Emőd: *A részvény, mint értékpapír*. Kolozsvár, 2018, Forum Iuris Könyvkiadó, 59–81. p.
- ⁷ Georgescu, I. L.: *Drept comercial român*. II. kötet. Bukarest, 2002, All Beck Kiadó, 10–11. p. Az első világháborút követően létrejött Nagy-Romániában létező párhuzamos magánjogi rendszerekről lásd Veress Emőd: Erdély magánjogi integrálása (1918–1945). In Veress Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*. Kolozsvár, 2018, Forum Iuris Könyvkiadó, 457–460. p.
- ⁸ Veress Emőd: A román magánjog fejlődése a rendszerváltás után (1990–). In Veress Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*. Kolozsvár, 2018, Forum Iuris Könyvkiadó, 486. p.
- ⁹ Neumann Ármin: *A Kereskedelmi törvény magyarázata*. I. kötet. Budapest, 1898, Athenaeum R. Társulat Kiadása, 265–266. p. Hasonló véleményen volt Raffay Ferenc is: „a társaság nem lévén önálló jogi személy [...], a társaság alatt az összes tagokat kell érteni. Raffay Ferencz: *A magyar magánjog kézikönyve*. II. kötet. Budapest, 1909, Benkő Gyula Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, 432. p.
- ¹⁰ Nagy 1904, 223–224. p.
- ¹¹ Kuncz Ödön: *A magyar kereskedelmi- és váltójog tankönyve*. Budapest, 1938, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 23–24. p.
- ¹² Kt. 65–66., 77., 90. §
- ¹³ Román Róbert: *A gazdasági társaságok és a szövetkezetek vezetőire vonatkozó jogi szabályozás a bírói gyakorlat tükrében* (PhD-értekezés). Miskolc, 2008, Deák Ferenc Allam- és Jogtudományi Iskola, 15. p.
- ¹⁴ Az igazgató kifejezés nem jelentett szükségképpen olyan személyt, aki az igazgatóság tagja is volt egyben. Sok esetben az igazgatóság mellett, egy a társaság legfőbb hivatalnokának tartott ún. ügyvezető-vezérigazgató volt alkalmazva, aki az igazgatóság mint testület határozatainak végrehajtását látta el. A nem igazgatósági tagként megjelenő ügyvezető-vezérigazgatóra a Kt. 193. §-nak megfelelően a cégvezetőkre és/vagy kereskedelmi meghatalmazottakra vonatkozó szabályok voltak irányadók. Nagy Ferencz: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve, különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra*. I. kötet. Budapest, 1913, Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, 419. p.
- ¹⁵ Kuncz 1938, 180. p.
- ¹⁶ Nagy 1913, 419. p.
- ¹⁷ Neumann 1898, 492, 586. p.
- ¹⁸ Román 2008, 9. p.
- ¹⁹ Kuncz 1938, 65. p.
- ²⁰ Nagy 1904, 156. p. Azonos módon osztályozta a kereskedelmi meghatalmazottak kategóriáját Kuncz Ödön is. Kuncz 1938, 66. p.
- ²¹ Kuncz Ödön: *A kereskedelmi- és váltójog vázlatja*. Budapest, 1922, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 85. p.
- ²² A kereskedelmi társaságok esetében a főnök fogalmán magát a társaságot kellett érteni, azonban mivel a társaság a természetes személyektől eltérő jellegű és természetű, fizikai léttel nem bíró jogi entitásnak minősült, a főnök szerepébe lényegében a társaság tulajdonosai, vagyis a társaságot alapító tagok kerültek, illetve – főként a részvénytársaságoknál – az igazgatóság. Kuncz 1938, 65. p.
- ²³ Kuncz 1922, 85. p.
- ²⁴ Kt. 43. §
- ²⁵ Nagy 190, 157. p.
- ²⁶ Neumann 1898, 166–167. p.
- ²⁷ Georgescu II. kötet 2002, 12–13. p.
- ²⁸ Georgescu II. kötet 2002, 620. p.
- ²⁹ Megjegyzendő, hogy e kérdéskör a tradicionális román jogirodalomban vita tárgyát képezte. Egyes szerzők, valamint a Legfelsőbb

Bíróság álláspontja az volt, hogy az Rktk. 114. cikke korlátozza a társasági tagok harmadik személy ügyvezetők kinevezésére irányuló akaratát. Az említett szabály – értelmezésük szerint – kizárólag egy vagy több beltag ügyvezetőként történő kinevezését teszi lehetővé. Georgescu II. kötet 2002, 184–185. p.

³⁰ Felismerték ugyanis, hogy a kereskedelem gyorsasága és mozgékonyasága miatt a kereskedő (kereskedelmi társaság) arra szorul, hogy helyette mások járjanak el. Nagy Ferencz szerint „a kereskedő az ügyek nagy száma és gyors egymásutánja folytán nem érheti be azzal, hogy esetről esetre bízson meg másokat ügyeinek vitelével, hanem elkerülhetetlenül szükségessé válik állandó megbízottakat alkalmazni, akik tevékenységüket kizárólag neki szentelik, s akik egyúttal oly hatáskörrel ruháztatnak fel, hogy az ő személyét minden irányban helyettesítsék”. Nagy 1904, 152. p.

³¹ Neumann 1898, 167–168. p; Georgescu II. kötet 2002, 408–409. p.

³² Nagy 1904, 153. p.

³³ Neumann 1898, 306, 314. p.

³⁴ Nagy 1904, 253. p.

³⁵ Neumann 1898, 307. p.

³⁶ A korabeli szakirodalmi álláspont az volt, hogy a közkereseti társaság lényegi elemét sokkal inkább a tagok személyes együttműködése képezi, mintsem a tőke, így a tagok mindegyikének szerződéses úton történő kizárása az üzletvezetésből és/vagy a társaság képviseletéből összeegyeztethetetlennek minősült a közkereseti társaság szabályozását átható szellemiséggel. Neumann 1898, 277. p; Nagy 1904, 253. p.

³⁷ Kt. 77. §

³⁸ Kt. 78. §

³⁹ Kt. 79. §. Ilyen okoknak minősültek például a Kt. 100. §-ának 2–5. pontjaiban foglaltak. Ily módon hangsúlyozni kell, hogy az üzletvezetési jogosultságra irányuló megbízás nem volt egy egyszerű megbízás, ugyanis annak egyik lényegi ismérve az *ad nutum* visszavonhatóság. Az üzletvezetésről és ezzel felruházott tag sem mondhatott le nyomós indok hiányában. Kuncz 1938, 136. p.

Neumann Ármin magyarázata szerint erre a megkötésre azért volt szükség, mert az üzletvezetéssel megbízott tag „nem csupán másnak az ügyeit vezeti, hanem saját ügyeit is, sőt a 80. § értelmében a társasági ügyek vezetésére is jogosítvánnyal bír”. Míg Kuncz korábbi megállapításából az derül ki, hogy az üzletvezetés a társaság fennállása alatt lényegében – nyomós indok nélkül – sem visszavonható, sem „visszaadható” nem volt, addig Neumann arra a következtetésre jutott, hogy az üzletvezetés *ad nutum* visszavonhatóságára, „visszaadhatóságára” csak akkor volt lehetőség, ha a tagok a társasági szerződésben vagy későbbi megállapodásban e jogkört egy vagy több tagra ruházták. Amennyiben azonban ilyen megállapodás nem történt, az üzletvezetési megbízás *ad nutum* visszavonhatóságára, „visszaadhatóságára” a társaság fennállása alatt csak a Kt. által rögzített speciális esetekben kerülhetett sor. Ilyen speciális eseteknek minősültek például a 98. § 8. pontjában (kiegészítve a 99. § előírásaival) vagy a 100. §-ban foglaltak. Neumann 1898, 313. p. Neumannéhoz hasonló állásponton volt Nagy Ferenc is. Nagy 1913, 272. p.

⁴⁰ Kt. 81. §

⁴¹ Ilyen lehetett például a kölcsönfelvétel vagy egy fióktelep megnyitása. Nagy 1904, 254. p.

⁴² Nagy 1904, 252. p.

⁴³ Kt. 39., 43., 47–48., 90., 92., 112–113., 188., valamint 190. §

⁴⁴ Nagy Ferencz az üzletvezetési és képviseleti jogosultságról a következőképpen vélekedett: „az üzletvezetés és képviselet [...] csak különböző oldala egy és ugyanazon dolognak, nem pedig egymástól olyképpen különböző két dolog, melynek mindegyike önállóan úgy belső, mint külső irányzattal bír.” Nagy 1938, 252. p.

⁴⁵ Kuncz 1938, 138. p.

⁴⁶ Neumann 1898, 167. p.

⁴⁷ Megjegyzendő, hogy amennyiben a Kt. 65. § 4. pontjában előírt korlátozásra nem került sor, a társasági tagok mint képviselők cégjegyzékbe való bejelentése nem volt kötelező. Más szóval, ha a tagok nem rendelkeztek arról, hogy ki vagy kik lássák el a társaság kép-

viseletét, erre minden tag jogosultsággal rendelkezett, amely tény a cégjegyzékbe nem kellett bejelenteni. Nagy 1904, 238. p.

⁴⁸ Neumann 1898, 167. p.

⁴⁹ Nagy 1913, 284. p.

⁵⁰ A cégvezető ilyen ügyleteket csak külön erre vonatkozó felhatalmazás alapján köthetett. Nagy 1904, 167. p. Ezzel ellentétes állásponton volt Kuncz Ödön. Szerinte a képviselő tagok jogkörének korlátja elsődlegesen a társaság lényegével és céljával ellenkező ügyletek és cselekmények voltak. Ezenfelül a képviselő tag nem vehetett fel új tagokat, nem oszlatotta fel a társaságot, nem ruházhatta képviseleti jogát másra, a társaság követését nem engedményezhette magára, stb. Kuncz 1938, 140. p.

⁵¹ Neumann 1898, 586. p.

⁵² Nagy 1913, 421. p. A hivatkozott szerző e munkában példaként tesz említést arról, hogy a közkereseti társaság képviselője jogi személy is lehet.

⁵³ Nagy 1913, 588. p. Megjegyzendő, hogy a magyar szerzők közül is akadt olyan, aki az igazgatóságot a megbízottak fogalma alá sorolta, kimondva, hogy rájuk is a megbízás általános szabályai irányadók. Vö. Bedő Mór, *A magyar kereskedelmi jog rendszere*. Budapest, 1906. Politzer-féle Könyvkiadóvállalat, 127. p.

⁵⁴ Kt. 183. §

⁵⁵ Kt. 184. és 185. §

⁵⁶ Kt. 179. §

⁵⁷ Lásd a vezető tisztségviselő fogalmát tárgyaló részben foglaltak.

⁵⁸ Alexandresco, Dimitre: *Explicatiunea teoretică și practică a dreptului civil român*. Bukaresti, 1901, Ateliere Grafice Socec & Co., Societate Anonimă, 500. p.

⁵⁹ Alexandresco 1901, 502. p.

⁶⁰ Alexandresco 1901, 501–502. p.

⁶¹ Georgescu II. kötet 2002, 151–152. p.

⁶² Georgescu II. kötet 2002, 159–161. p.

⁶³ Georgescu II. kötet 2002, 153. p.

⁶⁴ Georgescu II. kötet 2002, 397. p.

⁶⁵ Georgescu II. kötet 2002, 409. p.

⁶⁶ Cas. III., 1474/1939. sz. döntés. In *Practica judiciară în materie comercială*. II. kötet. Bukarest, 1991, Lumina Kiadó, 106. p

⁶⁷ Georgescu II. kötet 2002, 412. p.

⁶⁸ Georgescu II. kötet 2002, 409–410. p. A Brüsszeli Táblabíróság egy 1867-es döntésében különbséget tett a társaság célja és tárgya között: „Nem tevésthetjük össze egy társaság tárgyát a társaság által követett gazdasági céllal. A társaság természete annak tárgyából vezethető le, vagyis a tevékenységből, amelyet végez.” Dumitrescu, M. A.: *Codul de comerțiu adnotat cu jurisprudență până la zi*. I. kötet. București, 1926, Cugetarea Kiadó, 258. p.

⁶⁹ Cas. III., 520/1923. sz. döntés. In *Practica judiciară în materie comercială: jurisprudența comercială a Înaltei Curți de Casație, curților de apel și tribunalelor: 1916–1947*. II. kötet. Bukaresti, 1991, Lumina Lex, 105. p.

⁷⁰ A közvetlen felelősség csőd esetén közvetett felelősséggé alakult. A Kt. 97. § ugyanis akként rendelkezett, hogy a társaság csődbe jutása esetén a társasági hitelezők a követeléseiket elsősorban a társasági vagyonból elégíthették ki. A tagok magánvagyonához a társaság hitelezői tehát csak akkor nyúlhattak, ha a társasági vagyon (csőd-vagyon) nem fedezte követeléseiket. Bedő 1906, 88. p.

⁷¹ Nagy 1913, 273. p.

⁷² Kt. 74. §. I.

⁷³ Kt. 74. §. II.

⁷⁴ Kuncz 1938, 138–139. p.

⁷⁵ Nagy 1913, 324–326. p.

⁷⁶ Nagy 1913, 326. p.

⁷⁷ Kt. 72. §

⁷⁸ Neumann 1898, 296. p. Lásd még Kuncz 1938, 137. p.

⁷⁹ Neumann 1898, 296. p.

⁸⁰ Neumann 1898, 602–603. p.

⁸¹ Fónagy Sándor: Gondolatok az új Csődtörvény megalkotásához – A vezető tisztségviselő és árményvezetők felelőssége a fizetésképtelenségért. *Magyar Jog*, 2009. 6. sz. 334. p.

⁸² Neumann 1898, 603. p.

⁸³ Auer György: A részvénytársasági igazgatóság felelőssége. *Jogtudományi Közlemény*, 1933. 47. sz. 279. p. Lásd még Román 2008, 19. p.

⁸⁴ Neumann 1898, 602. p.

⁸⁵ Vö. a Curia C. 1160/1933. sz. eseti döntésében foglaltakkal: „A Kt. 189. § és 196. §-ai, valamint e törvényszakaszok kapcsán kifejlődött állandó bírói gyakorlat értelmében a részvénytársaság igazgatóságának és felügyelőbizottságának tagjai a társasági ügyek vezetésében és ellenőrzésében a rendes kereskedő fokozottabb gondosságára vannak kötelezve, s ebből kifolyólag a vezetés és ellenőrzés nem kellő gyakorlásából vagy elmulasztásával másoknak okozott károkért egyetemlegesen felelősek és pedig akkor is, ha a kár a társaság ügyvezetőinek vagy tisztviselőinek olyan cselekményeiből származik, amely a társaság ügymenetét feltüntető üzleti könyvekből, vagy más, az igazgatósági és felügyelőbizottsági tagok rendelkezésére álló vagy általuk a rendes kereskedő gondosságával nagyobb nehézség nélkül megszerezhető és kipuhatható adatokból kideríthető. S nem hivatkozhatnak joggal arra, hogy az ellenőrzésre kellő szakértelmük nem volt, mert, aki valamely részvénytársaságban igazgatósági vagy felügyelőbizottsági tagságot vállal, az a törvényben és alapszabályokban előírt kötelességeit a rendes kereskedő gondosságával tartozik teljesíteni s ha szakértelem nélkül ily felelősséggel járó és hozzáértést igénylő állást vállal, már ez által vét a rendes kereskedő gondossága ellen és ha szakértelmének hiányát az ellenőrzés megfelelő módjával pótolni és az ellenőrzést szakértővel végeztetni elmulasztja, ennek következményeit viselni tartozik.” Fónagy 2009, 334. p.

⁸⁶ A Kúria néhány eseti döntésében arra a következtetésre jutott, hogy nem állapítható meg az igazgatóság mint testület felelőssége, ha a vezérigazgató „oly körmönfont módon végezte üzemleit”, hogy az igazgatóságnak erről nem lehetett róluk sejtelme, nem szerezhetett róluk tudomást még az üzleti könyvek és az üzletmenet leggondosabb megvizsgálásával sem. Kir. Kúria 1908. nov. 17. 421/1908; Kir. Kúria 1912. okt. 23. 252/1912.

⁸⁷ Neumann 1898, 598–599. p.

⁸⁸ Román 2008, 18. p.; Török Tamás 2007, 123. p.

⁸⁹ Kuncz 1938, 183. p.

⁹⁰ Nagy 1904, 390. p.

⁹¹ Román 2008, 19. p.

⁹² Neumann 1898, 606. p.

⁹³ Neumann 1898, 603. p.

⁹⁴ Fónagy 2009, 334. o.

⁹⁵ Georgescu II. kötet 2002, 433–436. p.

⁹⁶ Antonescu, Eftimie: *Codul comercial adnotat. Societățile comerciale*. III. kötet. Bucuresti, 1928, Tip. Romane Unite, 494. p.

⁹⁷ Georgescu II. kötet 2002, 156. p.

⁹⁸ Georgescu II. kötet 2002, 437. p.

⁹⁹ Georgescu II. kötet 2002, 446. p.

¹⁰⁰ Antonescu 1928, 494. p.

¹⁰¹ Georgescu II. kötet 2002, 439. p.

¹⁰² Antonescu 1928, 495. p.

¹⁰³ Nagy 1904, 187–189. p.

Szabó Péter Zsigmond

A női munka szabályozásának főbb csomópontjai a XIX. századi Egyesült Királyságban, kitekintéssel Magyarországra

I. A nők munkaidejének alakulása a XIX. századi Egyesült Királyságban

1. Bevezetés

Az Egyesült Királyságnak az ipari forradalomban betöltött vezető szerepe több tényező együttes következménye. Bár a XVIII. század második felétől egész Európában – így Franciaországban és Hollandiában is – növekedett az ipari termelés volumene, köszönhetően a népességszám és az életszínvonal emelkedésének, vala-

mint az új városok, utak és csatornák építésének, Anglia kiemelkedő fejlődése egyrészt a gyarmatokért folytatott harcban elfoglalt vezető helyével, másrészt a kontinensen uralkodó háborús állapotokkal (1789-es francia forradalom és a napóleoni háborúk) magyarázható.¹

A gyárak és a gyáripar előretörése lényegében négy találmány megjelenésén alapult. James Hargreaves többorsós fonógépe, Richard Arkwright vízzel működtetett fonógépe, Samuel Crompton fonógépe – mely a korábbi két technológiát ötvözte – és Cartwright szövőgépe lehetővé tette, hogy az új gyártási folyamatok fokozatosan felváltották a régi módszereket.² Ezek a találmányok ugyanakkor önmagukban nem forradalmasították volna teljes mértékben a gazdasági-technikai fejlődést, de James Watt 1769-ben szabadalmaztatott gőzgépe és annak egy gyapjúüzemben való alkalmazása 1785-ben – mely évben Arkwright szabadalma lejárt – már végleg megnyitotta az utat a gyáripar előretörése előtt.³

A gőzgép megjelenésével megnőtt a vasérc és a kőszén iránti kereslet. Nagy-Britannia mindkét nyersanyag terén jelentős készletekkel rendelkezett, melyek szállítását először a csatornák, majd a vasút biztosították. A vasút építése nagy hatással volt a vas- és gépiparra, annak fejlődésére is.⁴

Az ipari forradalom tehát nem egy egyszeri esemény volt, hanem egy folyamat, melynek kezdetén a régi és az új mechanizmusok keveredtek egymással. A XIX.